

Calders, Molas, Calders

ASSAIG / LLIBRES / 12 NOVEMBRE, 2019

Sobre el feixisme, l'exili i la censura és un recull d'articles i de contes de Pere Calders triats per Diana Coromines, néta seva, que ens proposa una lectura de l'articulisme del seu avi en clau política, entesa en sentit ampli, i que abraça bona part del segle xx, d'ençà dels anys 30 fins a la mort de l'autor l'any 94. Calders sempre és un doll d'intel·ligència, i és una gran notícia tenir a l'abast un recorregut per la seva obra periodística, des dels primers articles al *Diari Mercantil* als anys 30, fins als darrers a l'*Avui* als anys 90, passant pels *Fascicles Literaris* —publicació que feia ell íntegrament des de l'exili mexicà—, *Serra d'Or*, *Tele-Estel*, *Canigó*, *El 9 Nou*, *Cop d'Ull* i *Pedra de Toc*, i també per les vinyetes a *L'Esquella de la Torratxa* durant la guerra.

La lectura que Coromines proposa al pròleg és suggeridora i fa molt bona companyia en aquests dies que vivim perquè ajuda a prendre perspectiva, a la vegada que posa de manifest que la visió de l'autor sobre el país i la llengua continuen plenament vigents —i aquest fet dóna ple sentit a l'antologia. Ens explica com Calders als anys 30 intueix l'ascens del feixisme, i des de llavors, consumidor voraç de premsa —nacional i internacional—, llegeix i escriu l'actualitat, l'anàlisi caldersiana de la qual, segons la prologuista, passa per la constatació de l'autocensura intel·lectual imperant a Catalunya que fa que la nació no pugui desenvolupar-se amb plenitud des d'una consciència de la tradició cultural catalana, el que en diu «el lligam amb l'imperi». Es tracta, doncs, de la

mirada d'un intel·lectual de primer ordre, que sovint només se'l coneix com a gran narrador.

Ara bé, a través del títol es pot pensar que es tracta d'un recull, diguem-ne, en què l'autor s'expressa en termes d'anàlisi política, que també, però en realitat es tracta d'un periodisme amarat de literatura, és clar, en el sentit que «un dels aspectes apassionants de la literatura, com a repte per a l'escriptor, és de buscar altres noms per a les coses per veure si es poden expressar amb una altra profunditat o una altra dimensió». En tot cas, la manera tan política de presentar el llibre n'encotilla una mica massa el contingut, perquè aquesta qüestió en bona mesura emana de la seva visió de la llengua i la teoria literària. No és forassenyat dir que la mirada de Calders té ben sovint el filtre de la llengua i la literatura i que, en un país com el nostre, aquest filtre va carregat inexorablement de política. Calders ho té clar i s'hi posiciona. Un bon exemple d'això és l'article «Un gran èxit editorial», publicat a *Serra d'Or*, a propòsit de l'èxit de vendes d'*Els altres catalans*, de Francisco Candel, en què assenyala el perill per la cultura catalana —que encara patia la repressió franquista— de rebre onades massives d'immigració, i en què veu «un tradicional esperit d'aventura que va tenir molta importància a l'hora de colonitzar nous continents», i es queixa del bonisme imperant a Catalunya davant d'aquest fenomen. Val a dir que l'article va causar malestar a la redacció de la revista, fet que va provocar el cessament de la seva col·laboració poc temps després i que des de llavors s'hagués d'anar espolsant l'etiqueta de xenòfob.

La tria de contes permet comprovar —a banda que som davant d'un dels millors escriptors de contes de la literatura catalana i del món sencer— que Calders sempre és Calders, que la seva narrativa és indestruïble de l'obra periodística, i a l'inrevés.

«L'exploració d'illes conegudes»

Segurament, el millor exemple de teoria literària caldersiana, com també el passatge més apassionant que conté el llibre, és la cèlebre sèrie d'articles a *Serra d'Or* titulada «L'exploració d'illes conegudes». L'episodi està prou estudiat, però en un país on descobrim la sopa d'all a cada àpat, no em sembla excessiu —i més tenint en compte el títol de la sèrie— assajar-ne una síntesi sense més pretensions.

Consisteix en una sèrie d'esmenes a l'opuscle *La literatura de postguerra* de Joaquim Molas. En aquest petit assaig de 1966, el crític intenta establir l'estat —o els estats— de la literatura a partir de 1939 i parteix de la idea que del final de la guerra i fins al 1959 es produeix «un estancament de la vida literària». Dins d'aquest estancament, en termes de narrativa, hi situa la novella psicològica i la de voluntat mítica, i hi encabeix, de vegades una mica amb calçador, una bona nòmina d'autors: Miquel Llor, Xavier Benguerel, Maria Aurèlia Capmany, Prudenci Bertrana, Sebastià Joan Arbó, Lluís Ferran de Pol, Blai Bonet i, és clar, Pere Calders. D'ençà de 1959, a començaments del *desarrollismo*, veu com a causa «d'uns lleus canvis estructurals» hi ha una «obertura cap a nous horitzons ideològics i, en definitiva, literaris», entre els quals inclou —ara ja sense separació per gèneres

literaris— autors com Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, J. M. Espinàs, Baltasar Porcel, Ramon Folch i Camarassa, i també un Joan Oliver amb un recuperat «antic alè rebel», dels quals diu que «permeten suposar el possible futur immediat». Sense voler posar més llenya al foc sobre el grau de pertinença d'aquesta discutida canonització, en darrer terme, Molas es ventila tot el que queda fora del realisme històric. No és que en negui el valor —no ho fa—, és que només veu continuïtat en la literatura que queda dins de la seva etiqueta.

En tot cas, Calders hi reacciona a través de sis articles a *Serra d'Or* el mateix 1966 sota el títol-paraigua «L'exploració d'illes conegudes». Consta que la classificació de Molas parteix d'una idea historicista generacional, i la hi compra, però també veu que pel crític el drama de la guerra i la posterior repressió franquista ha fet que tota una generació d'escriptors —la seva— es perdi, i renya Molas perquè s'oblida del Grup de Sabadell, que Calders fa servir com insígnia del que va ser el desenvolupament de la literatura catalana després de l'aparició de les *Normes* de Fabra el 1913, amb l'objectiu de modernitzar la llengua literària fins a fer-la esdevenir moderna amb la culminació als anys 30. En el cas de Joan Oliver, Calders es queixa del qualificatiu que el crític li atorga en la seva producció a partir del 59, aquest «antic alè rebel» que les noves veus del realisme històric li fan recuperar, i fa notar que el més raonable seria establir la relació a la inversa, de manera que els més joves poden haver vist un precedent en la seva tradició d'una veu inconformista.

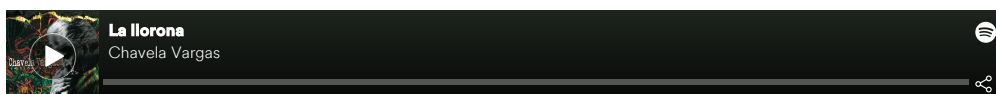
És evident que el principal problema de l'etiqueta de realisme històric parteix de valors ideològics més que no pas literaris, del que seria la contraposició entre literatura d'evasió, «ofegada per l'estètica» i literatura «dins del temps». Calders, una mica per desfer la validesa de la importància de la classificació d'urgència, provisional, feta a partir de generacions, oposa «La llei del pèndol» —títol del primer article—, que històricament ha fet bascular la literatura entre idealisme i materialisme, a la llei del rellotge, la que s'acaba imposant, segons la qual els bons autors sobreviuen al pas del temps, i romanen sempre. El segon article es diu «El paradís perdut» perquè Calders ironitza sobre la idea que els anys previs a 1939, és a dir, el final de la República i la Guerra Civil, es tractessin d'anys fàcils en què els autors escrivissin innocentment des de jardins celestials. En aquest sentit, diu:

Vaig veure poetes d'aquests «fora de temps» vestits de soldat, no pas fent el servei militar a províncies, sinó en fronts on la gent moria amb un claríssim realisme històric. I escriptors compromesos, fins i tot abans de la reinvençió de la literatura «engatjada», que acceptaren sense vacil·lacions deure i conseqüències i en van pagar el preu. [...] Es van produir, simplement, separacions entre l'home i l'obra (això que ara torna a ésser moda de considerar impossible) i hi havia qui feia versos postsimbolistes, de plantejament metafísic, i quasi alhora signava manifestos cívics i prenia partit militant. Qui sap si això, fet i fet, no era més aferrat al realisme que no escriure poesia descriptiva i signar manifestos metafísics.

Estèticament, Calders també fa esment dels problemes en què pot caure el realisme en la seva voluntat de «deixar-se de romanços i “dir les coses pel seu nom”». El parany, aquí, és clar, és obviar que una literatura que no és conscient de les diverses capes que té el llenguatge, i que l'ús d'aquestes capes és el que farà que prengui un camí diferent dels

altres per dir el món, per construir la seva veu única. El terme realisme històric hi cau de ple en no formular-se en termes estètics. I en aquest aspecte dels corrents —ara sí— estètics, fa un repàs per la literatura occidental per demostrar que el realisme no és l'únic camí ni el més fressat, i que ja en aquell moment fins i tot a la Unió Soviètica els creadors intenten sortir del realisme ideològic per anar a la recerca de noves vies.

En tot cas, la imatge del rellotge per sobre de la del pèndol s'ha acabat imposant en aquest cas. El temps ha jugat a favor de Calders i avui dia és un clàssic del segle xx indiscutible, bastant llegit i molt valorat, amb dos simposis dedicats a la seva figura des de la institució universitària, una infinitat d'articles i estudis monogràfics en forma de llibre, en què el tòpic d'autor fantasiós que no toca de peus a terra ha quedat ben ponderat, de manera que ha quedat clar que de vegades no hi ha res com la ironia i la fantasia per explicar la realitat.

ETIQUETES: «L'EXPLORACIÓ D'ILLES CONEGUES» CANIGÓ COP D'ULL DIANA COROMINES EL 9 NOU ELS ALTRES CATALANS FASCICLES LITERARIS FRANCISCO CANDEL JOAQUIM MOLAS L'ESQUELLA DE LA TORRATXA LA LITERATURA DE POSTGUERRA PEDRA DE TOC PERE CALDERS SERRA D'OR SOBRE EL FEIXISME L'EXILI I LA CENSURA TELE-ESTEL

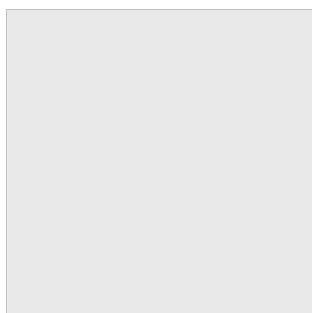
MARC R. JUSTRIBÓ | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Barcelona, 1985). Marc Rovira Justribó és llicenciat en filologia catalana. Màster en estudis avançats de literatura catalana. Postgrau de correcció. Corrector i editor de subtítols.

Articles relacionats

Enyor a l'altra banda de l'oceà

De bo'os coneguts i savis per conèixer

© LA LECTORA 2018